

О.С. Біліченко, канд. екон. наук

Миколаївський національний аграрний університет

ІНВЕСТИЦІЇ В ЛЮДСЬКИЙ КАПІТАЛ

Постановка проблеми. На соціально-економічний розвиток України великий вплив має нагромадження людського капіталу – найціннішого з усіх видів капіталу. Одним із способів нагромадження людського капіталу є інвестування в людину, в її здоров'я та освіту. Практика зарубіжних країн свідчить про те, що накопичення людського капіталу є однією з умов, яка забезпечує досягнення стійких темпів економічного зростання країни. Ефективність економіки визначається якістю людського капіталу. У сучасних умовах знання і кваліфікація відносять до числа важливих чинників економічного зростання і соціального прогресу суспільства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Наукові уявлення щодо людського капіталу у суспільстві відображали у своїх працях такі дослідники, як: А. Сміт, Д. Рікардо, К. Маркс, Т. Шульц, Г. Беккер, С. Фішер, Р. Дорнбуш, К. Шмалензі, К. Гріффін, Дж. Мілль, Ф. Тейлор, Є. Мейо, Д. Мак-Грегор та ін.

Інвестування в людський капітал досліджували українські науковці: О. Будякова, Н. Дучинська, О. Грішнова, А. Бикова, О. Івашина, О. Чмельова, Ю. Благодир, С. Краснопорова, О. Коваль, І. Шевченко, О. Складорова, А. Горова, Т. Степура, А. Рофе, Б. Збишко, В. Ішин, В. Приймак та ін.

Серед останніх публікацій, присвячених проблемі інвестування в людський капітал, слід відзначити праці Т. Філатової, В. Лучанської, Н. Рудь, С. Биконі, А. Переверзевої, К. Островського, О. Хохлова, О. Юрманової, Г. Іваненко, В. Матвєєвої, Д. Маляра, Н. Майданченко, Т. Мухіної, Я. Столярчук, А. Грималюка, Ю. В. Бех, Н.В. Ушенко [1, 6].

Формулювання цілей статті. Систематизувати та узагальнити сутність трактування людського капіталу як економічної категорії, його структуру та місце цього капіталу як фактора зростання й розвитку економіки.

Виклад основного матеріалу дослідження. Залучення інвестицій в людський капітал переслідує довготривалі стратегічні цілі створення в Україні соціально-орієнтованої економіки, з високим рівнем і якістю життя

населення. Провідну роль в процесі формування загального людського капіталу повинна виконувати держава.

Людський капітал розуміється загалом як сукупність усіх продуктивних рис працівника. У визначенні Г. Боуена він “складається з набутих знань, навичок, мотивації й енергії, якими наділені людські істоти і які можуть використовуватися протягом певного часу з метою виробництва товарів і послуг”. У трактуванні Л. Туроу людський капітал являє собою “продуктивні здібності, дарування і знання”.

Т. Шульц зводить людський капітал до розвитку знань і здібностей, які людям надають “шкільна освіта, навчання на робочому місці, зміцнення здоров’я і зростаючий запас економічної інформації”.

Г. Беккер дає інше визначення цього поняття: “людський капітал формується за рахунок інвестицій у людину, серед яких можна назвати навчання, підготовку на виробництві, витрати на охорону здоров’я, міграцію і пошуки інформації про ціни та доходи” [3, с. 126].

Ю.В. Бех визначає людський капітал як сукупність знань, навичок, творчих здібностей, а також спроможність власників та наукомістких працівників відповідати вимогам і задачам компанії [1, с. 133].

Людський капітал є найпривабливішою сферою інвестування. Скажімо, в США протягом післявоєнного часу середня норма прибутку реального капіталу складала близько 4%, а норма віддачі вищої школи 8-12 %. Про значення людського капіталу в житті суспільства свідчать такі дані: на людські ресурси як джерело, що забезпечує добробут кожного члена суспільства, припадає від 70 до 80 %. До 40 % ВВП найбільш розвинені країни отримують у результаті розвитку ефективної системи освіти.

У загальному розумінні всі види вкладень у людину, що можуть бути оцінені в грошовій або іншій формі і мають доцільний характер, тобто сприяють зростанню продуктивності й підвищенню персоніфікованих доходів людини, можуть бути ідентифіковані як інвестиції в людський капітал.

Використання категорії “людський капітал” передбачає, що продуктивні здібності людини є її невід’ємним особистим надбанням і набувають форми капіталу внаслідок тривалого історичного розвитку суспільних відносин з приводу використання цих здібностей лише в певних умовах розвинутої ринкової економіки на сучасному етапі розвитку цивілізації. Особливу цінність теорії надає дослідження внутрішньої структури людського капіталу. В основу класифікації його елементів покладено відмінності за інтелектуальними, фізичними і психологічними ознаками.

Інвестиції в людський капітал являють собою будь-які дії, що підвищують професійну кваліфікацію та продуктивні здібності людини і тим самим продуктивність її праці. Інвестиції в людський капітал бувають різних видів. Передусім це, звичайно, витрати на освіту, включаючи загальну та спеціальну, формальну та неформальну освіту, підготовку за місцем роботи та інше. Вони є найочевиднішим, найпоширенішим і найважливішим видом інвестицій у людський капітал. Освіта формує працівників, які стають більш кваліфікованими і більш результативними. Витрати на охорону здоров'я мають також велике значення. Добре здоров'я, як результат витрат на профілактику захворювань, медичне обслуговування, дієтичне харчування та поліпшення життєвих умов, продовжує тривалість життя, підвищує працездатність і продуктивність праці.

Тобто у сучасному світі ціну кінцевої продукції дедалі менше визначає вартість матеріалу, натомість у ній зростає інтелектуальна складова. Нині головним джерелом багатства суспільства, нації стають знання, інтелект, завдяки яким додана вартість виникає у процесі генерування і використання нових ідей, нестандартних рішень і технологій [5, с. 57].

Формування людського капіталу – це процес створення продуктивних здібностей людини за допомогою інвестицій у конкретні процеси її життєдіяльності. При цьому інвестування здійснюється двояко: як вкладення коштів та ресурсів і як витрати часу та сили, тобто як певні види людської діяльності [6, с. 48].

Інноваційна активність підприємств прямо залежить від людського капіталу, яке знаходиться у його розпорядженні, та від організаційних зв'язків, що дозволяють ефективно нарощувати трудовий потенціал. Інновації, як правило, концентруються там, де спостерігається висока концентрація спеціалізованих ресурсів для проведення інноваційного процесу – висококваліфікованих вчених, інженерів, техніків, близькість до навчальних закладів та науково-дослідних установ [2, с. 82].

Інвестиції в людський капітал мають особливості, що відрізняють їх від інших видів інвестицій:

- Віддача від інвестицій у людський капітал залежить безпосередньо від терміну його використання, тобто визначається часом, що залишився до закінчення працездатного періоду життя людини.

- Порівняно з інвестиціями в інші форми капіталу, інвестиції в людський капітал, за оцінками багатьох економістів, є найвигіднішими як для окремої людини, так і для суспільства в цілому.

- Характер, масштаби і види інвестицій у людину зумовлені історичними, національними, культурними особливостями та традиціями суспільства, менталітетом народу.

- У процесі використання людський капітал не лише зношується, а й збагачується за рахунок надбання людиною професійного досвіду навіть без спеціальних інвестицій. Тому зношування людського капіталу відбувається (у разі правильного його використання) значно повільніше порівняно з фізичним капіталом.

- Інвестиційний період фізичного капіталу (у середньому 1,5-2 роки) значно коротший порівняно з людським капіталом. Наприклад, інвестиційний період такої форми вкладень у людину, як освіта, може становити 12-20 років (тривалість навчання).

- Функціонування людського капіталу, віддача від його застосування зумовлені волею людини - власника цього капіталу, її індивідуальними інтересами та перевагами, зацікавленістю, відповідальністю. Тому капіталовкладенням у людину притаманний вищий, ніж для звичайних капіталовкладень ступінь ризику та невизначеності, а зміни в обсязі людського капіталу залежно від витрат принципово неможливо оцінити з тією самою точністю, що й стосовно фізичного капіталу.

- Вкладення в людський капітал дають значний за обсягом, тривалий за часом, інтегральний за характером економічний і соціальний ефекти.

- Не будь-які інвестиції в людину можна визнати економічно необхідними і суспільно доцільними.

До основних активів людського капіталу належать усі ті елементи, в які зроблено інвестиції. Виділимо такі активи: знання, отримані шляхом загальної освіти, професійної підготовки, самовдосконалення; здоров'я; мотивація; ділові і суспільні риси; володіння економічно значимою інформацією. У сучасних умовах у групі ділових та суспільних рис потрібно особливо виділити такий актив, як духовна стабільність та інтелектуальна мобільність людини, що становить усвідомлену, морально орієнтовану здатність збирати, аналізувати, використовувати дедалі важливіші потоки інформації (інформаційна мобільність).

Людський капітал – це сформований і розвинутий у результаті інвестицій і накопичений людиною (людьми) певний запас здоров'я, знань, навичок, здібностей, мотивацій. Він цілеспрямовано використовується у тій чи іншій сфері економічної діяльності, сприяє зростанню продуктивності праці та завдяки цьому, в кінцевому результаті,

відбувається зростання доходів його власника, прибутку підприємства та національного доходу країни.

Якщо розглянути участь нашої держави в процесі інвестування в людський капітал (освіта, охорона здоров'я, діяльність у сфері культури та спорту), то можна відзначити, що за останні роки інвестиції в освіту за рахунок коштів держбюджету коливалися у межах 15,2-21,3 % загального обсягу інвестицій в основний капітал за видами економічної діяльності; в оновлення сфери охорони здоров'я та соціальної допомоги – у межах 14,2-23,3 %; у діяльність у сфері культури та спорту, відпочинку та розваг - у межах 11,2-24,4 %. За кожним видом економічної діяльності державна частка становить приблизно п'яту частину, що для соціально - орієнтованих сфер діяльності є неприпустимим.

Розглядаючи структуру розподілу обсягів інвестицій за рахунок держбюджету, слід відзначити, що основні кошти спрямовано у промисловість 26,9-38,2 %. Витрати на розвиток людського капіталу є незначними: освіта 2,2-3,6 %; охорона здоров'я 3,8-5,6 %; діяльність у сфері культури і спорту 2,1-7,2 % [4, с. 99].

Висновки. Людський капітал – це акумульований запас здатностей, знань, навиків, умінь, позицій та цінностей, а також мотивацій людей, що використовуються для суспільно-економічного відтворення, сприяють зростанню продуктивності праці і тим самим впливають на збільшення доходів.

Людський капітал формується і розвивається в результаті процесу інвестування в людський потенціал. Тобто людська компонента в організації господарювання є об'єктом інвестицій, а отже, джерелом прибутків у майбутньому. Головним доказом на користь таких капіталовкладень є те, що витрачені кошти можуть окупитися за рахунок підвищення продуктивності праці і таким чином бути виправданими. Існує велика кількість підходів до оцінки людського капіталу. Незважаючи на це, сьогодні немає загальноприйнятого методу економічної оцінки людського капіталу.

У збалансованій економіці повинні оптимально поєднуватися державні і приватні інвестиції. І контролювати пошук такого оптимуму повинна держава, не допускаючи диспропорцій. Інструментом досягнення такого оптимуму може стати безперервне зіставлення ефективності інвестицій в різні активи людського та інші форми капіталу.

Бібліографічний список: 1. Бех Ю. В. Наукові підходи щодо визначення поняття «інтелектуальний капітал організації» / Ю.В. Бех // Наукові записки Київського університету туризму, економіки і права.

Серія: філософські науки. / Гол. ред. В.С. Пазенок. – К.: КУТЕП, 2014. – Вип. 17. – С. 126–142. 2. Галько Л.Р. Формування людського капіталу в інтересах інноваційного розвитку підприємства / Л.Р. Галько // Молодий вчений. – 2014. – № 8 (11). – С. 81–85. 3. Грішнова О.А. Людський капітал / О.А. Грішнова – К.: Знання: КОО, 2001. – 254 с. 4. Затонацька Т.Г. Бюджетні інвестиції в реальний та людський капітал як інструмент впливу на соціально-економічний розвиток країни / Т. Затонацька // Наукові праці НДФІ. – 2008. – № 1 (42). – С. 86–100. 5. Поплавська Ж. Інтелектуальний капітал економіки знань / Ж. Поплавська, В. Поплавський // Вісник Національної академії наук України. – 2007. – № 2. – С. 52–62. 6. Ушенко Н.В. Розвиток людського капіталу інноваційно-орієнтованого підприємства / Н.В. Ушакова // Вісник Запорізького національного університету. – 2012. – № 1. – С. 45-53.

Биличенко А.С. Инвестиции в человеческий капитал. Формирование в Украине рыночных отношений, становления демократического государства предопределяет важность развития человеческого капитала, как важного элемента экономического потенциала страны. В современных условиях в группе деловых и общественных рис нужно особо выделить такой актив, как духовная стабильность и интеллектуальная мобильность человека, составляет осознанную, морально ориентированную способность собирать, анализировать, использовать все важные потоки информации. Привлечение инвестиций в человеческий капитал преследует долгосрочные стратегические цели обеспечения потребностей государства специалистами разных профессий и уровней квалификации, а удовлетворение разнообразных образовательных потребностей способствует формированию личности ее развития и самореализации.

Bilichenko O. Investment in human capital. Formation of market relations in Ukraine on the stage of becoming a democratic state, determines the importance of human capital as a significant element of the country's economic potential. In modern conditions in a group of business and public features it is necessary to highlight such asset as a spiritual stability and intelligent mobile personality that is able to form morally oriented ability of collecting, analyzing, using all important information flows. Attracting investment in human capital pursues long-term strategic goal for the country to prepare specialists of different professions and skill levels. And meet the diverse learning needs of the individual contributes to the formation of the development and self-realization.